

KANT'IN DÖRDÜNCÜ MANTIKSAL YANLIŞ ÇIKARIMI ELEŞTİRİSİ

KANT'S CRITICISM OF THE FOURTH PARALOGISM

КРИТИКА КАНТА ЧЕТВЕРТОГО ПАРАЛОГИЗМА

Fatih ÖZGÖKMAN*

ÖZ

Descartes duyulur her şeyin varlığından şüphe edebileceğini fakat kendisinin varlığından şüphe edemeyeceğini iddia eder. Çünkü ona göre kendimizin dışındaki şeylerin varlığı duyularımız tarafından doğrudan algılanmaz aksine bir tür çıkarıma dayanır. Buna karşı Kant, varlığı çıkarıma dayalı olan şeylerin şüpheli olduğundan hareketle dış görünüşlerin varlığının da çıkarıma dayalı olduğundan dolayı tüm dışımızdaki şeylerin şüpheli olduğu sonucunun çıkarılmasını mantıksal bir yanlış çıkarım olarak görür. Kant'a göre bir çıkarımda mantıksal yanlış ise ancak orta terimin öncüllerde çift anlamlı kullanılmasından dolayı meydana gelir. Bununla birlikte Kant'ın bu çıkarımda çift anlamlı gördüğü "dışımızda" ifadesi, orta terim olmadığı gibi gerçek orta terim de çift anlamlı değildir. Kant ayrıca dış dünyanın varlığına yönelik şüphecilğe karşı da transandantal idealizm ve empirik realizme dayalı bir argüman geliştirir. Buna göre eğer dışımızdaki şeylerin algımızın ötesindeki varlıkları reddedilir ve sadece algımızın gerçekliği kabul edilirse, dışımızdaki şeylere karşı şüphecilik de ortadan kaldırılmış olur. Çünkü dışımızdaki görünüşler aynı zamanda bir algı olarak sadece bizim bilincimizde vardır. Bu nedenle kendimizden şüphe etmiyorsak bilincimizdeki şeylerden de şüphe edemeyiz. Bununla birlikte Kant'ın bilincimiz ile dışımızdaki şeylerin bilgisi arasında epistemolojik bakımdan yaptığı ayırım bu çözümün önünde bir engel olarak görülebilir. Dahası bu çözüm, rüyaların ve halüsinasyonların da algısal gerçekliğini kabul etmeyi gerektirebilir. Son olarak Kant, algımızın nedeni olarak uzayda yer kaplamayan ve düşünmeyen bir numenin varlığını çıkarır ve onu bilincimizin nedeni olarak da kabul eder. Fakat bu numenal nedenin sonuçtaki niteliklerden yoksun olması, Kant için tutarsızlık olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Dış Dünya, Kendinde Şey, Transandantal İdealizm, Empirik Realizm, Safsata.

ABSTRACT

Descartes claims that he can doubt the existence of everything sensible, but he cannot doubt his own existence. Because, according to him, the existence of things outside ourselves is not

* **ORCID:** [0000-0002-6644-7177](https://orcid.org/0000-0002-6644-7177), Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fak., Felsefe Bölümü, fatihozgokman@comu.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Özgökman, F. (2023). KANT'IN DÖRDÜNCÜ MANTIKSAL YANLIŞ ÇIKARIMI ELEŞTİRİSİ. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (59), 166-182. DOI: [10.17498/kdeniz.1323172](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1323172)

Kant'ın Dördüncü Mantıksal Yanlış Çıkarımı Eleştirisi

directly perceived by our senses, on the contrary, it is based on some sort of inference. On the other hand, Kant sees as a logically wrong inference to conclude that all external things are doubtful because the existence of external appearances is also based on inference, based on the fact that things whose existence is based on inference are doubtful. According to Kant, a logical fallacy in an inference occurs only because the middle term is used with a double meaning in the premises. However, the expression "outside us", which Kant sees as ambiguous in this inference, is not a middle term, nor is the real middle term ambiguous. Kant also develops an argument based on transcendental idealism and empirical realism against skepticism towards the existence of the external world. Accordingly, if the existence of external things beyond our perception is denied and only the reality of our perception is accepted, skepticism towards external things will be eliminated. Because the appearances outside of us also exist only in our consciousness as a perception. Therefore if we do not doubt ourselves, we cannot doubt the things in our consciousness. However, Kant's epistemological distinction between our consciousness and the knowledge of things outside of us can be seen as an obstacle to this solution. Moreover, this solution may require accepting the perceptual reality of dreams and hallucinations as well. Finally, Kant deduces as the cause of our perception, the existence of a noumenon that does not occupy space and does not think and accepts it as the cause of our consciousness. But the fact that this noumenal cause lacks the qualities in the result can be seen as an inconsistency for Kant.

Keywords: The Outside World, Noumenal Cause, Transcendental Idealism, Empirical Realism, Sophistry.

АННОТАЦИЯ

Декарт утверждает, что можно сомневаться в существовании всего воспринимаемого, но нельзя сомневаться в своем собственном существовании. По его мнению, существование вещей вне нас не воспринимается непосредственно нашими чувствами, а, напротив, основывается на некоем виде вывода. Кант же считает, что если считать сомнительным существование вещей, выводимых таким образом, то сделать вывод, что существование внешних явлений также основано на выводе, является логической ошибкой. По Канту, логическая ошибка в аргументе возникает только тогда, когда средний термин используется двусмысленно в предпосылках. Тем не менее, в этом аргументе Кант не считает выражение "вне нас" двусмысленным, и настоящий средний термин также не двусмыслен. Кроме того, Кант разрабатывает аргумент против скептицизма относительно существования внешнего мира на основе трансцендентального идеализма и эмпирического реализма. По его мнению, если отвергнуть существование вещей вне нас, выходящих за пределы нашего восприятия, и принять только реальность нашего восприятия, то сомнение во внешних вещах также исчезнет. Это происходит потому, что внешние явления также являются формой восприятия и существуют только в нашем сознании. Поэтому, если мы не сомневаемся в себе, то мы не можем сомневаться в вещах в нашем сознании. Однако эпистемологическое различие между нашим сознанием и знанием о внешних вещах, сделанное Кантом, может быть рассмотрено как препятствие для этого решения. Более того, это решение может потребовать принятия реальности восприятия снов и галлюцинаций. Наконец, Кант предполагает существование нумена, не занимающего место в пространстве и не мыслящего, как причину нашего восприятия, и принимает его как причину нашего сознания. Однако то обстоятельство, что эта нуменальная причина лишена качеств результатных феноменов, может рассматриваться как несоответствие в философии Канта.

Ключевые слова: Внешний мир, Нуменальная причина, Трансцендентальный идеализм, Эмпирический реализм, Софистика.

1. Giriş

Rene Descartes, ünlü “Düşünüyorum o halde varım.” mottosuyla kendi varlığının şüphe duyulmazlığını ifade eder. Onu bu sonuca götüren süreç, duyulur her şeyin varlığından şüphe edebilmesidir. Çünkü ona göre duyularımızın bizi aldattığına birçok kez şahit olmuşuzdur ve bizi bir kez aldatan duyulara bir daha güvenmemek gerekir. Ayrıca rüyalarda da insan birçok şeyi görüyor, duyuyor ve dokunuyor olduğu halde uyandığında gördüğü, duyduğu ve dokunduğu her şeyin bir anda yok olduğu deneyimine sahiptir. Bu durum uyanık iken gördüğümüz dünyanın da farkında olmadığımız bir rüya olma ihtimalini doğurur. Çünkü rüyalarda gördüğümüz şeylerle uyanırken gördüğümüz şeyler duyusal olmaları bakımından birbirinden ayrırt edilemez. Ayrıca dış dünyanın varlığından Tanrı'nın kendisine onu hiç var olmadığı halde var gibi gösterebileceği nedeniyle şüphe duyar (Descartes, 2008, s.13-15).

Daha sonra Descartes, eline aldığı bir bal mumunun varlığını sorgular. İlk önce bal mumunda gördüğü renk, şekil, duyduğu koku ve hissettiği sertlik gibi niteliklerin ateşe atıldığında ortadan kaybolduğunu fakat sadece uzayda yer kaplamanın kaldığını fark eder (s.22). Bu durumda artık rengi ve şekli söz konusu değildir. O halde renk veya şekil gibi algılar, bize bir varlığı göstermez. Bu nedenle Descartes şöyle der: “Gözlerimle gördüğümü düşündüğüm şeyi gerçekte sadece zihnimdeki yargılama yetisiyle kavrayabilirim” (s.23). Bunun anlamı bal mumundan aldığımız birtakım algıların bal mumunun varlığı ile aynı şey olmadığı fakat bizim bal mumunun varlığını zihinsel bir akıl yürütme ile çıkarsadığımızdır.

Yine Descartes bazen kulelerin uzaktan bakıldığında yuvarlak görünürken bazen de yakından bakıldığında ise dörtgen şeklinde göründüğünü tespit eder. Bu nedenle Descartes dış duyulara dayalı meselelerdeki yargılarımızın hatalı olduğu sonucunu çıkarır (s.54). Bununla birlikte o, bu duyuların kendi iradesine bağlı olmamasından dolayı onların nedeninin kendisi dışında bir tözde bulunması gerektiğini çıkarır. Ancak ona göre bu tözün bizdeki söz konusu duyuları üretebilecek kadar formel gerçekliğe sahip olması gerekir. Bu nedenle söz konusu töz, ya bir cisim ya doğa ya Tanrı ya da başka üstün bir yaratık olabilir. Fakat Descartes, Tanrı'nın onu aldatmayacağına ve kendisini bu duyuların onların nedeni olan cisimlerden geldiğini düşünmeye eğilimli yarattığına inandığından dolayı “Cisimsel şeyler vardır.” sonucunu çıkarır. Bununla birlikte cisimsel şeylerin bizim onları tam olarak algıladığımız gibi var olmayabileceğini çünkü duyusal algımızın belirsiz ve karışık olduğunu düşünür (s.56-57). Bunun anlamı Descartes'in algıladığımız gibi bir dış dünyanın var olduğundan şüphe etmeye devam ettiğidir.

Immanuel Kant ise Descartes'ın duyulur dış dünyanın varlığını, çıkarıma dayalı olduğu için şüpheli olarak kabul etmesine itiraz eder. Bu doğrultuda Kant, varlığı bu şekilde algılarımızın nedeni olarak çıkarsanan şeylerin şüpheli olduğundan hareketle ve dış görünüşlerin varlıklarının çıkarsandığından dolayı sonuçta dışımızdaki her şeyin şüpheli olduğu şeklindeki akıl yürütmeyi mantıksal bakımdan yanlış çıkarım olarak niteler. Kant'a göre mantıksal yanlış çıkarım ise bir akıl yürütmede orta terimin çift anlamlı olacak şekilde belirsiz kullanılmasından dolayı meydana gelir. Buna göre Kant, bu çıkarımı mantıksal bakımdan yanlış saydığına göre orta terimin öncüllerde iki farklı anlamda kullanıldığını iddia ediyor olması gerekir. Bununla birlikte çıkarım incelendiğinde orta terimin böyle bir belirsizliğe sahip olmadığı görülür. Ayrıca Kant bu çıkarıma karşı transandantal idealizm ve empirik realizm üzerinden bir argüman geliştirir. Buna göre eğer algılarımızdaki şeylerin, algılarımızın nedeni olarak çıkarsanan kendinde varlıkları reddedilirse, varlıkları şüpheli hiçbir şey kalmaz. Dahası sadece algılarımızı var kabul edersek aslında gerçeklikleri şüphe götürmez. Dolayısıyla algılarımızın gerçekliği, dışımızda algıladığımız şeylerin üzerindeki

Kant'ın Dördüncü Mantıksal Yanlış Çıkarımı Eleştirisi

şüpheyi ortadan kaldırır. Çünkü dışımızdaki şeylere dair bilincimiz, kendi varlığımıza dair şüphe götürmez bilincimizden ayrılmaz. Kant bu argümanı ile Descartes'ın dışımızdaki şeylerin varlığına dair şüpheciliklerinin çürütüldüğünü savunur. Peki ama dışımızdaki şeylere dair bilincimiz gerçekten kendi varlığımıza dair şüphe götürmez bilincimiz ile aynı sayılır mı? Dahası algılarımız gerçek ise rüyaların ve halüsinasyonların da birer algı olarak gerçek sayılmaları gerekmez mi? Bunun dışında Kant algılarımızın bir nedeni olması gerektiğini varsayar ve onu algılarımızın dışında olmasından dolayı bir numen olarak kabul eder. Ona göre sadece algılarımızın değil bizim bilincimizin de nedeni olan bu numen, uzayda yer kaplamaz ve düşünmez. Fakat bu durum sonuçta bulunan uzayda yer kaplama ve düşünme niteliklerinin nedensiz yani yoktan meydana geldiği anlamına gelir. Halbuki yokluk hiçbir şeyin nedeni sayılmaz. Bu bakımdan insan zihni nedenler ile sonuçların birbirine denkliğini gerekli görür. Dahası Kant da maddesel değişimlerde niceliklerin ve hareketin iletilmesinde etki ile tepkinin birbirine eşit olmasını deneye dayanmayan ve zorunlu bir bilgi olarak görür. Bu durumda Kant için sonuçtaki niteliklerin nedensiz olarak meydana geldiğini düşünmek tutarsız sayılmaz mı?

Buna göre makale, *Saf Aklın Eleştirisi*'nin A basımını temel alarak, birinci bölümde Kant'ın dördüncü mantıksal yanlış çıkarım olarak sunduğu formun mantıksal açıdan yanlış olmadığını göstermeyi ve ikinci bölümde ise Kant'ın bu çıkarıma karşı ileri sürdüğü şüphe karşıtı argümanını ortaya koyarak yukarıda sorduğumuz sorular çerçevesinde tartışmayı amaçlamaktadır.

2. Dördüncü veya İdeallik Mantıksal Yanlış Çıkarımının A Versiyonu

Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nin A edisyonu olarak kabul edilen birinci basımında dördüncü veya ideallik mantıksal yanlış çıkarımını şu şekilde ifade eder:

Varlığı mevcut algıların bir nedeni olarak sadece çıkarılabilecek şeyin sadece şüpheli bir varlığı vardır.

Şimdi tüm dış görünüşler bu türdendir: Onların varlığı doğrudan algılanamaz, fakat mevcut algıların bir nedeni olarak sadece çıkarılabılır.

Dolayısıyla dış duyuların tüm nesnelere varlığı, şüphelidir (Kant, 1998, s.425).

Kant öncelikle bu çıkarımı mantıksal bakımdan yanlış olarak sunduğuna göre öncüllerde orta terimin iki farklı anlamda kullanıldığını iddia eder sayılır. Çünkü mantıksal yanlış çıkarım ancak orta terimin iki farklı anlamda kullanılmasından dolayı meydana gelir. Buna uygun olarak Kant, 'dışımızda' ifadesini orta terim olarak görür. Ona göre "Dışımızda ifadesi kaçınılmaz bir belirsizlik taşır, çünkü 'kendinde bir şey' olarak bizden ayrı olarak var olan bir şeyi ifade eder ve bazen de sadece dış görünüşe ait bir şeyi ifade eder" (s.428). Kant bu ayrıma göre belirsizlikten kaçınmak için 'dışımızda' ifadesini sadece empirik olarak yani algımızda bulunan dışımızdaki yani uzay ve zamandaki şeyler için geçerli kabul eder. Bunun anlamı Kant için dışımızda olan şeylerin sadece algımızda mevcut olan şeyler olduğudur. Ayrıca Kant üzerinde konuştuğumuz konunun kendinde şeyler yani numenlerle ilgili olmadığını söyler. Çünkü ona göre her ne kadar görünüşlerin tamamen transandantal yani algılarımızın dışında bir nedeni olabilmesi mümkün olsa da bu, kendinde şey olarak bizim için ne iç ne de dış duyularla bilinemez ve burada hakkında konuşulan şey, bu değildir. Onun aksine hakkında konuşulan şeyler, empirik olarak karşılaştığımız madde ve cisimler yani görünüşlerdir ki, uzay ve zamanda oldukları için dışımızda sayılırlar (s.428). Buna göre Kant 'dışımızda' ifadesi ile algımızda bulunan yani gördüğümüz ve dokunduğumuz nesnelere anlaşılmasını doğru bulur. Fakat bu ifadenin çıkarımında belirsiz bir anlamda kullanıldığını söylediğinden dolayı rasyonel psikoloğun onu bazen "dış görünüş" anlamında bazen de "kendinde şey" yani numen anlamında kullandığını iddia eder.

Norman Kemp Smith bu çıkarımda Kant'ın "dışımızda" şeklindeki orta terimin iki farklı anlamda kullanılmasından dolayı mantıksal bakımdan yanlış çıkarım saydığını düşünür. Smith açısından Kant'a göre rasyonel psikologlar uzaydaki görünüşleri kendinde şeylerle karıştırırlar ve kendinde şeylere dair bilgimizin çıkarımsal olduğundan dolayı kesinlikten uzak düştüğünü iddia ederler. Onların hataları görünüşler ile kendinde şeyler arasında ayırım yapamamalarına dayanır (Smith, 2003, s.463).

Karl Ameriks (2000) de çıkarımı geçersiz hale dönüştüren hatayı "dışsal" teriminin küçük öncülde transandantal, sonuçta ise empirik bir anlamda kullanılması olarak açıklar (s.112). Buna göre "dışımızda" ifadesi, küçük öncülde kendinde varlıkları kasteder olarak anlaşıldıktan sonra sonuçta ise deney dünyasında bulunan şeyler anlamında kullanılırsa Ameriks'e göre mantıksal yanlışlık ortaya çıkar demektir.

C. Thomas Powell ise Kant'ın bu çıkarımı mantıksal olarak yanlış saymasının gerekçelerini biraz daha farklı bir açıdan ele alır. Buna göre Powell eğer bu çıkarımda belirsiz olanın ne olduğunu sorarsak Kant'ın "dışımızda" ifadesinin belirsiz olduğu cevabını verdiğini söyler. Çünkü Kant "bizim dışımızda" ifadesinin bazen bizim dışımızda var olan kendinde şeyleri bazen de sadece dış görünüşlere ait olan şeyi ifade ettiğini anlatır. Bununla birlikte Powell'a göre büyük öncülün ifade ettiği üzere "söz konusu olan şey, varlıkları mevcut algılarımızın nedeni olarak sadece çıkarsanabilen ve bu nedenle varlığı şüpheli olan 'dış görünüşlerin' statüsüdür" (Powell, 1990, s.176). Bu durumda Powell dışımızda olan nesnelere için Kant'ın metnine dayanmayan üçüncü bir referans kümesi bulunmasını gerektiğini ileri sürer.

Powell bunun için şu misali verir: pencereden baktığımda bir topun çimlere doğru fırlatıldığını görürsem onu fırlatan bir başka şeyin varlığını görmesem de çıkarsarım. Bu durumda topun varlığı benim için şüpheli değilken onu fırlatan şey benim için şüpheli sayılır. Buna göre Powell "dışımızda" ifadesi için üç küme oluşturur. Birincisi, uzayda algıladığımız deney alanındaki şeylerdir. İkincisi, algımızın tamamen dışındaki kendinde şeyler yani numenlerdir ve deney alanında bulunmazlar. Üçüncüsü ise algılamadığımız fakat uzayda algıladığımız şeylerden çıkarsadığımız deney alanındaki şeylerdir. Burada dışımızdaki şeylerin birinci ve üçüncü kümesi deney alanında; ikinci küme ise tanım gereği deney alanı dışıdır. Buna göre bu çıkarımda "dışımızda" ifadesinin bu üç kümeden hangilerini ifade eder anlamda kullanıldığına bakmak gerekir. Büyük öncül, "Varlığı mevcut algıların bir nedeni olarak sadece çıkarsanabilen şeyin sadece şüpheli bir varlığı vardır." önemesidir ki, Powell'a göre gerçekte algılamadığımız fakat varlıklarını çıkarsadığımız üçüncü kümedeki şeylerin epistemik statüsünü ifade eder (s.177).

Küçük öncül, "Şimdi tüm dış görünüşler bu türdendir: Onların varlığı doğrudan algılanamaz, fakat mevcut algıların bir nedeni olarak sadece çıkarsanabilir." önermesidir ki, Powell'a göre dış görünüşler ifadesi, kesin bir şekilde uzayda algıladığımız ve deney alanı içinde bulunan birinci kümedeki şeyleri ifade eder. Çünkü dış görünüşler algımızda buldukları için çıkarsanmaları gerekmez. Dolayısıyla dış görünüşler ifadesi, Kant'ın düşündüğünün aksine kesinlikle kendinde varlık olan yani numenal şeylerle ilgili değildir (s.178).

Sonuç ise "Dolayısıyla dış duyuların tüm nesnelere varlığı şüphelidir." önermesidir ki, Powell'a göre, Kant için eğer buradaki 'dış duyuların nesnelere' ikinci kümedeki (numenal) şeyleri ifade ederse, (ve bunun yanında küçük öncülün de Kant'ın düşündüğü gibi numenal şeyleri kastetmesi şartıyla) doğru olarak çıkarsanmış sayılır. Çünkü Kant için numenal yani kendinde varlıklar hiçbir şekilde dış duyuların nesnelere değildir. Bu nedenle onların varlıkları çıkarımsal olur ve dolayısıyla da şüpheli sayılırlar. Fakat Kant sonucu bu şekilde anlamaz. Çünkü Kant'a göre sonuç, rasyonel psikoloji tarafından birinci

Kant'ın Dördüncü Mantıksal Yanlış Çıkarımı Eleştirisi

ve üçüncü kümedeki şeylerin şüpheli olduğunu çıkarsamak ister ve bu nedenle Kant tarafından yanlış sayılır (s.178).

Bütün bunlardan sonra Powell dördüncü mantıksal yanlış çıkarımın bize anlatmak istediği mesajı şu şekilde açıklar: Rasyonel psikolog bize tüm dış nesnelere varlığının şüpheli olduğunu kanıtlamaya çalışır. Buna göre büyük öncülün iddia ettiği üzere dışımızdaki varlığı bizim için şüpheli olan şeyler, üçüncü kümedeki yani algılamadığımız fakat deney alanı içinde bulunan şeylerdir. Fakat dışımızdaki bazı şeylerin varlığının şüpheli olmasından hareketle küçük öncül tarafından tüm dış şeylerin varlığının şüpheli olmasına doğru yapılan bir genelleştirme, deney alanımız içinde bulunmayan ikinci kümedeki kendinde varlıkları da kapsar. Bu durum ise tüm dışımızdaki şeylerin varlıklarının şüpheli olduğu sonucuna götürür. Dolayısıyla sonuç, dışımızdaki şeylerin ikinci ve üçüncü kümesi için doğru fakat birinci kümesi için değildir. Buna göre Powell sonucun ancak dış nesnenin üç anlamından sadece birinin tutarlı olarak kullanılması durumunda geçerli olacağını fakat dış nesnenin bu üç anlamından birinin kullanılmasının da yanlış bir öncül ortaya çıkaracağını savunur. Sonuç olarak ona göre rasyonel psikolojinin dışımızdaki şeylerin varlığına dair şüphe iddiası safсата sayılır (s.179).

Bununla birlikte Powell'ın "dışımızda" ifadesi için bir üçüncü küme oluşturması ne Kant'ın metnine ne de rasyonel psikolojinin iddialarına dayanır. Dahası Powell'ın misali, hatalı görünür. Çünkü misal, topu fırlatan şeyi görmeden varlığını çıkarsadığımızı söylerken açıkça dışımızda algılamadığımız bir şeyin varlığının çıkarsanmasını ifade eder. Halbuki çıkarımın büyük öncülünde varlığı şüpheli sayılan şeyler, topu fırlatan şey gibi algımızda bulunmayan şeyler değildir, tam tersine algıladığımız şeylerin kendi algılarının nedeni olarak algımızın ötesindeki çıkarsanan varlıklarıdır. Yani büyük öncülün söylediği şeyler, bizzat algıladığımız şeylerdir, fakat çıkarsanan varlıkları algımızın ötesindedir. Halbuki Powell'ın misalindeki topu fırlatan şeyin sadece varlığı algımızın dışında değil kendisi de algımızda değildir. Dolayısıyla Powell'ın oluşturduğu üçüncü küme bir kenara bırakılırsa dışımızdaki şeyler ile küçük öncül ve sonuçta ikinci küme yani numenal şeyler kastedilirse çıkarım geçerli olur. Fakat Kant, dışımızdaki şeyler ile küçük öncülde ikinci kümedeki şeyleri ve sonuçta ise birinci kümedeki şeyleri yani algıladığımız şeyleri anladığı için çıkarım geçersiz olduğunu iddia eder.

Bütün bunlardan sonra Kant tarafından "dışımızda" ifadesinde bulunduğu düşünülen belirsizliğin nasıl ortaya çıktığı şu şekilde gösterilebilir: Büyük öncül aslında bize neyin varlığının şüpheli sayılacağına dair bir tanım verir. Buna göre büyük öncül, varlığı çıkarımsal olan şeylerin şüpheli olacağını tanımlar. Küçük öncül ise tüm dış görünüşlerin varlığının doğrudan algılanmayıp çıkarsandığı için şüpheli olduğunu söyler. Kant'a göre küçük öncüldeki dış görünüşlerin varlıkları, algılanmayıp çıkarsandıkları için aslında kendinde varlık olan numenal şeylerdir. Sonuç önermesi ise tüm dış duyularımızın nesnelere şüpheli olduğu sonucunu çıkarsar. Sonuçtaki varlıkları şüpheli olarak kabul edilen dış duyuların nesnelere ise açık biçimde yine algımızdaki dış dünyanın nesnelere. Bu durumda Kant, çıkarımın küçük öncüldeki kendinde varlık olan yani numenal şeylerin varlığının şüpheli olduğundan hareketle tüm dış duyularımızın yani algımızdaki nesnelere şüpheli olduğunu çıkarsamaya çalıştığını iddia eder. Halbuki numenal şeylerin şüpheli olduğundan algımızdaki şeylerin şüpheli olduğu çıkarsanamaz. Dolayısıyla Kant'a göre burada dışımızda olan ile küçük öncülde ve sonuçta birbirinden farklı şeyler kastedilerek mantıksal yanlış çıkarım yani safсата yapılmaktadır. Bu nedenle Kant'a göre sonuç önermesi eğer numenal şeylerin varlığının şüpheli olduğu anlamında kabul edilirse ancak çıkarım geçerlilik kazanabilir.

Peki ama bu çıkarım, Kant'ın iddia ettiği gibi mantıksal olarak yanlış mıdır? Ameriks'e göre dışsal kavramını çift anlamlı olarak kullanmadığı sürece çıkarım öncülleri

ve sonucuyla geçerlidir, fakat güçsüzdür. Çünkü empirik yorum açısından küçük öncülün yanlış olması mümkündür. Bununla birlikte Ameriks, Kant'ın rasyonel psikoloğa küçük öncülün yanlışlığını mı yoksa dışsal ifadesinin belirsizliğini mi atfetmek istediği noktada açık bulmaz. Çünkü ona göre Kant'ın mantıksal yanlış çıkarım başlığı altında verdiği akıl yürütme açık bir şekilde geçerli forma sahiptir (Ameriks, 2000, s.112-113).

Kanaatimizce de bu çıkarımı mantıksal bakımdan geçersiz kılacak şekilde, Kant'ın iddia ettiği gibi, “dışımızda” ifadesinde bir belirsizlik bulunmaz. Çünkü küçük öncüldeki varlığı doğrudan algılanmayıp fakat çıkarsanan “dış görünüşler”, deney alanı içinde algıladığımız şeylerin algılanmalarının nedeni olarak çıkarsadığımız algımızın ötesindeki varlıklarını ifade eder. Bu nedenle Powell'ın düşüncesinin aksine Kant'ın “dış görünüşler” küçük öncülde kendinde varlıkları yani numenal şeyleri ifade ediyor iddiası doğru görünür. Ancak “dışımızda” ifadesinin sonuçtaki kapsamı, öncüllerden daha fazla olamaz. Dolayısıyla sonuçta dışımızdaki şeylerin de ancak numenal varlıklar olarak kabul edilmesi gerekir. Buna göre öncüllerinde ve sonucunda “dışımızda” ifadesi ile numenal şeyler kastedilirse çıkarım mantıksal bakımdan geçerli sayılır.

Dahası burada sorulması gereken önemli bir soru da şudur: Kant'ın iddia ettiği gibi anlamca belirsizliği yüzünden mantıksal yanlışlığın ortaya çıkmasına neden olan “dışımızda” ifadesi bu çıkarımda orta terim midir? Avery Goldman (2012) bu çıkarımda belirsizlik içeren “dışımızda” ifadesinin, rasyonel psikolojinin diğer mantıksal yanlış çıkarımlarında olduğu gibi büyük ve küçük öncülde bulunmadığını aksine küçük öncül ile sonuçta bulunduğu dikkat çeker ve geçerli bir çıkarıma izin verdiğini düşünür (s.150). Çünkü bu durum yani “dışımızda” ifadesinin sonuçta bulunması, onun orta terim olmadığını gösterir. Halbuki orta terim büyük ve küçük öncüldeki ortak terimdir ve bu nedenle sonuçta yer alamaz. Dolayısıyla “dışımızda” ifadesi hiçbir şekilde orta terim sayılamaz.

Powell da bu çıkarımda orta terimin “dış nesne” değil aksine “varlığı neden olarak sadece çıkarsanan şey” ifadesi olduğunu söyler ve bu ifadeyi hiç de belirsiz bulmaz. Fakat yine de ona göre orta terimin belirsizlik nedeniyle çıkarımı boşa düşürdüğü düşünülebilir. Çünkü orta terim ile yüklem olan şey varlık değil, varlığına dair farkındalığımızdır. Öyle ki çıkarımın iki öncülündeki farklı türden dışsal şeyler hakkında sahip olduğumuz farkındalığın çeşitleri arasında bir belirsizlik olduğu söylenebilir (Powell 1990, s.181). Bununla birlikte bu yorumunda Powell'ın orta terimi yani “varlığı neden olarak sadece çıkarsanan şey”i belirsiz bulmamasına rağmen bizim onun büyük ve küçük öncülde ifade ettiği şeylerin nasıl farkında olduğumuz açısından belirsiz olarak görebilmesi çelişkili görünür. Çünkü dışımızda farklı varlık türleri kabul ettiğinden dolayı onlara dair farklı farkındalık biçimleri olduğunu düşünür. Halbuki orta terimde kastedilen şeyler, algımızdaki şeylerin ontolojik olarak algımızdan bağımsız varlıkları olarak kabul edildiğinde onlara dair farkındalığımız da sadece bir düşünceden başka bir şey sayılmaz.

Buna göre eğer “varlığı mevcut algıların bir nedeni olarak sadece çıkarsanabilen şey” ile algımızdaki şeylerin algımızın ötesindeki çıkarsanan varlıkları anlaşılırsa son derece açık bir anlama sahiptir ve büyük öncül bu şeylerin şüpheli olduğunu söyler. Dahası küçük öncül, algıladığımız şeylerin algımızın ötesindeki çıkarsanan varlıklarının, aynı zamanda bizim dışımızda sayılacağını ifade eder. Dolayısıyla sonuç da bize dışımızdaki şeylerin şüpheli olduğunu çıkarır. Burada küçük öncüldeki ve sonuçtaki dışımızdaki şeyler aynı türden şeylerdir ve birbirlerinden farklı düşünülemezler. Ayrıca orta terim öncüllerde kullanıldığı bu haliyle belirsiz değildir ve bu nedenle çıkarım mantıksal bakımdan yanlış görünmez. Sonuç olarak bu çıkarım bize algıladığımız şeylerin algımızın ötesindeki varlıklarının şüpheli olduğunu iddia eder, aksine dışımızda algıladığımız şeylerin şüpheli olduğunu değil.

Kant'ın Dördüncü Mantıksal Yanlış Çıkarımı Eleştirisi

Fakat Kant, Descartes'ın bu mantıksal yanlış çıkarımında olduğu gibi düşünerek, şeylerin algımızın ötesindeki çıkarsanan varlıklarının şüpheliliğinden algımızdaki her şeyin şüpheli olduğunu çikarsadığını savunur.

3. Kant'ın Şüphe Karşıtı Argümanı: Transandantal İdealizm ve Empirik Realizm

Bu çıkarıma eleştirisinde Kant, kendi anladığı şekilde bu çıkarımın sonucuna yani algıladığımız şeylerin şüpheli olduğu iddiasına itiraz eder ve bu doğrultuda ona karşı bir argüman geliştirir.

Kant, öncelikle Descartes'ın şüphe argümanından hareket eder ve buna göre kendimizi doğrudan algıladığımızı ve bu nedenle kendi varlığımızın, bu algımızın nesnesi sayılabileceğini “haklı olarak iddia edebileceğimizi” söyler. Dolayısıyla Kant, Descartes'ın kendi varlığına dair sahip olduğu şüphe götürmez algıyı “Düşünüyorum o halde varım.” şeklinde ifade etmesini “haklı” bulur (Kant, 1998, s.425).

Bu doğrultuda Kant, dışımızdaki şeylerin varlıklarının şüpheli sayılmasının gerekçelerini ele alır. Ona göre biz birtakım nesnelere görür veya onlara dokunurken aslında sahip olduğumuz şey sadece bir algıdır, aksine varlık değildir. Bu nedenle dışımızdaki şeylerin varlıklarına biz hiçbir şekilde ulaşamayız, sadece bu algıların nedeni olarak dışsal bir varlığı çıkarırız. Bu bakımdan dışımızdaki şeylerin var oldukları yargısı, algıya değil aksine bir çıkarıma dayanır. Fakat bir sonuçtan belirli bir nedeni çıkarsamak doğru olmayabilir, çünkü sonucun başka bir nedeni olabilir. Öyle ki, bizim görme veya dokunma duyumuzda ortaya çıkan algıların nedeninin dışımızda birtakım varlıklar olması zorunlu değildir. Bu nedenle birtakım algılardan onların nedeni olarak dışımızda varlıklarını çıkarsamak, bu algıların nedeninin gerçekten dışımızdaki varlıkları olduğunu kanıtlamaz. Çünkü gerçekte bu algıların nedeni onların dışsal varlıkları değil kendimiz de olabiliriz. Dolayısıyla “Dış algıların iç duyumuzun sadece bir oyunu olup olmadıkları veya nedenleri olarak bilfiil dış nesnelere bağlı olup olmadıkları her zaman şüpheli kalır” (s.426). Bu şekilde Kant dışımızdaki şeylerin *varlıklarını* algılamadığımız fakat çikarsadığımız için şüpheli saymanın gerekçesini ortaya koyar ve onaylar. Fakat bundan Kant'ın algımızdaki şeylerin yani gördüğümüz ve dokunduğumuz nesnelere şüpheli olduğunu onayladığı anlamı çıkarılamamalıdır. Buna göre Kant için dışımızdaki şeylerin *varlıkları* çıkarsandığı için şüpheli olur, fakat kendi varlığımız doğrudan algılandığı için şüpheden uzak sayılır (s.426). Görüldüğü üzere Kant, bu noktaya kadar, Descartes'ın şüphe argümanı ile anlaşır.

Peki ama eğer algımızdaki şeylerin algımızın ötesindeki varlıkları şüpheli ise neden onların varlıklarını hâlâ kabul edelim! Bu nedenle Kant varlıkları şüpheli olan şeyler karşısında transandantal idealizmi kabul edebileceği bir seçenek olarak görür. Ona göre

Bir kimse, bir idealist ile duyunun dış nesnelere varlığını reddeden birini anlamamalıdır, tam tersine yalnızca onun doğrudan algı ile bilindiğini kabul etmeyen ve bundan dolayı hiçbir zaman herhangi mümkün bir deneyden hareketle onların gerçekliğinden tamamen emin olamayacağımızı çıkarsayan bir kimseyi anlamalıdır (s.426).

Kant'a göre kısaca idealist duyularımızda mevcut olan nesnelere reddeden kimse değil, aksine duyuların bize gösterdiği şeylerin bizden bağımsız varlığını doğrudan algıladığımızı reddedendir ve bu nedenle onların gerçekliklerinden yani bizim dışımızda var olduklarından emin olamayan kimsedir. Burada Kant, idealizmin de iki türünü ayırır eder. Birincisi “transandantal idealizmdir” ki, uzay ve zamanda algıladığımız şeyleri yani görüşleri tasarımlar olarak kabul ederken aynı zamanda kendinde varlıklarını reddeder. Çünkü uzay ve zaman duyularımıza ait bir form olarak bizde bulunur. Kant'ın kendisi de transandantal idealizmi onaylar. Bu tür idealizmin karşıtını ise Kant, “transandantal realizm” olarak adlandırır. Transandantal realizme göre uzay ve zaman bizden bağımsız olarak vardır

ve bu nedenle uzay ve zamandaki şeyler de bizden bağımsız olarak var olurlar. Dolayısıyla transandantal realizm, uzay ve zamanda algıladığımız görünüşleri kendinde varlıklar olarak kabul eder. Kant idealizmin diğer türünün ise empirik idealizm olduğunu söyler. Empirik idealizm kısaca algılarımızın ideallliğini savunur. Buna göre empirik idealist algımızdaki nesnelere bizden bağımsız varlıklar olarak kabul etmekle birlikte onların varlığını kendinde olduğu gibi değil de bizim zihnimize göre yani idealar olarak algıladığımızı savunur. Dolayısıyla empirik idealist aynı zamanda transandantal bir realisttir (s.426). Henry A. Allison'a göre burada Kant transandantal realizmin empirik idealizme götürdüğünü düşünür. Çünkü transandantal realizm görünüşleri kendinde varlıklar olarak gördüğü için zihnin onlara doğrudan ulaşabilmesi de mümkün olmaz (Allison, 2004, s.21). Dolayısıyla transandantal realist, algıların ideallliğini kabul eder. Böylece Kant, Descartes'ın transandantal bir realist ve aynı zamanda empirik bir idealist olduğu sonucunu çıkararsa.

Bu noktadan sonra Kant, Descartes'ı karşısına alır ve kendisinin transandantal bir idealist olmasının yanında empirik bir realist ve düalist olabileceğini iddia eder. Kant'ın bu iddiası, Descartes'ın şüphe argümanına karşı, kendi argümanının temelini oluşturur. Burada empirik realist, kısaca bizde bulunan algıların gerçekliğini kabul eden olarak anlaşılabilir. Buna göre Kant, bir transandantal idealist olarak algımızda bulunan şeylerin bizden bağımsız varlıklarının olmadığını düşünmekle birlikte, bir empirik realist olarak bu algıların gerçekliğini kabul eder ve dahası bir düalist olarak algılarımızda bulunan şeyleri de kendimizden ayırt eder. Yani her an karşı karşıya olduğumuz dışımızdaki şeyler bir varlık değil aksine dokunulan, görülen veya duyulan gerçek algılardır ve buna rağmen kendimle algılarım arasında bir ayırım yapılabilir. Mesela karşımda önce gördüğüm ve sonra elime aldığım bir elma algımdan bağımsız bir varlık değildir, sadece bende ortaya çıkan birtakım algılardır ve gerçeklerdir. Dahası bu haliyle algılar, benden başka bir şeydir. Çünkü Kant'a göre madde, bir görünüş olarak, kendi başına varlık olduğu için dışımızda değil, aksine uzayda algıladığımız için dışsaldır. Fakat uzay da bizde bulunur (Kant, 1998, s.426). Burada Justus Hartnack, Kant'ın dışsal olmanın iki anlamını ayırt ettiğini söyler. Birincisi empirik olarak dışsal olmaktır ki uzayda olmayı ifade eder. Diğeri transandantal olarak dışsal olmaktır ki, algıdan bağımsız varlık olmayı ifade eder. Buna göre algıladığımız şeyler, empirik olarak dışsaldır, fakat transandantal olarak dışsal değildir (Hartnack, 2001, s.110). Yani şeyler, dışsal olarak algılanırlar, fakat bu algılar, benim dışımda bir varlığı göstermez. Çünkü benim dışımda olan bir şeyin bilincinde olmam imkansızdır. Bu tespit Kant'a dışımızdaki bir görünüş olarak maddeye dair bilincimizle kendi varlığımıza dair bilincimiz arasında bir fark olmadığını düşünmesinin yolunu açar ki, bu yolla Kant eğer kendi bilincimizden şüphe edilmez ise dışımızdaki şeylerin bilincinden de şüphe edilemez sonucuna doğru ilerler. Bu doğrultuda Kant şöyle söyler:

Kendimdeki tasarımlarımın bilincindeyim, dolayısıyla bunlar vardır ve bu tasarımlara sahip olan ben de varım. Fakat şimdi dışsal nesnelere (cisimler) sadece görünüşlerdir, dolayısıyla tasarımlarımın bir türünden başka bir şey değildir, nesnelere sadece bu tasarımlar sayesinde bir şeydir, fakat onlardan ayrı hiçbir şeydir. Dolayısıyla dışsal şeyler, benim kendim gibi var olur ve gerçekten her ikisi de kendi ben-bilincimin doğrudan şahitliği üzerine vardır, sadece şu farkla: Ben tasarımlarımın düşünün özne olarak sadece iç duyu ile ilişkilidir, fakat uzamlı varlıkları düzenleyen tasarımlar dış duyuyla da ilişkilidir. Dışsal nesnelere gerçekliği hakkında çıkarımda bulunmaya iç duyumun (düşüncelerimin) nesnelere gerçekliği hakkında olduğundan daha çok zorunlu değilim, çünkü iki durumda da onlar sadece tasarımlardır ve doğrudan algı (bilinç) ki aynı zamanda onların gerçekliğinin yeterli bir kanıtıdır (Kant, 1998, s.427).

Kant'ın bu düşüncesini James D. Stuart, eğer dışımdaki şeylere dair algım kendime dair algımdan farklı değilse kendimden eminken dışımdakilerden neden şüphe duyayım

Kant'ın Dördüncü Mantıksal Yanlış Çıkarımı Eleştirisi

şeklinde anlar. Ona göre dışsal nesnelere ve iç duyunun nesnelere idealardan başka bir şey değilse, ikincisi kadar birincisinden de emin olabiliriz. O halde dışsal nesnelere varlığından kendimiz kadar mutlak olarak emin olabileceğimiz sonucu çıkar (Stuart, 1975, s.32).

Burada Arthur Melnick de Kant'ın sadece iç duyu ile dış duyu arasında bir fark gördüğünü fakat bunların sonuçları arasında kesinlik ile şüphelilik şeklinde bir ayrım yapmadığını düşünür ve bunun nedenini ben ile ben olmayan şeylerin birbirinden farklı olmamaları ile açıklar. Melnick'e göre Kant için bilincinde olunan durum, düşünen şeyin şüphe edilemez varlığının dışımızdaki şeylerin şüpheli varlığına karşıt olması değildir. Aksine sadece kendi varlığımıza dair iç duyunun kendi dışımızdaki şeylerin varlığına dair dış duyudan farklı olduğudur. Buna göre Kant için ben kendime dair içe bakış eylemi olduğum kadar kendimden farklı olana dair de dış duyu eylemi sayılırım (Melnick, 2009, s.172).

Benzer bir şekilde Paul Guyer de Kant'ın Kartezyen şüpheciliğin düşünen şeyi ve dışsal şeyleri birbirinden farklı tözler olarak görmesinden doğduğunu düşündüğünü söyler. Bu nedenle Guyer'e göre, özellikle dördüncü mantıksal yanlış çıkarımın *B* edisyonunda Kant, dışımızdaki şeylerin üzerindeki şüpheyi kaldırmak için düşünen ben ve dışsal şeylerin hiçbir şekilde farklı türde tözler olmadığını söylemeye çalışır (Guyer, 2006, s.135). Fakat Guyer'in bu yorumu önemli bir düzeltmeyi gerektirir. Çünkü Kant'a göre bilinç bir töz değildir. Dahası dışımızdaki şeyler de töz değildir. Dolayısıyla Guyer'in yorumu, ben ile dışımızdaki şeylerin algılarının bir bilinç olarak birbirinden farklı olmadığı şeklinde okunursa Kant'ın kastettiğini doğru bir şekilde ifade eder sayılır.

Kanaatimizce de Kant, eğer görüşler uzay ve zamanda algılandığı için dışsal sayılmakla birlikte uzay ve zaman bende olduğu için aslında bende bulunuyorlarsa, o halde benim onlara dair bilincim ile kendime dair bilincim birbirinden farklı sayılamaz, der. Çünkü uzay ve zamandaki şeylerin bilincine sahip olduğum kadar kendimin bilincine de sahibim. Bu nedenle dışsal sayılan nesnelere ile ben arasında bir bilinç olmaları bakımından bir farklılık yoktur. Öyle ki, dışsal şeyler de tıpkı kendi varlığım gibi bilinebilir. Dolayısıyla kendimden şüphe duymuyorsam uzay ve zamandaki nesnelere de şüphe duymama gerek kalmaz. Bu şekilde Kant, Descartes'ın dışımızdaki şeyleri şüpheli bulmasını çürütmüş görünür.

Bununla birlikte iç duyunun nesnesi ben iken dış duyunun nesnesi ben olmayan olarak tespit edilirse ben bilincim ile ben olmayan şeylere dair bilincimin epistemolojik olarak aynı kesinlikte olduğunu kabul etmek kolay değildir. Çünkü biz dış duyuya dair bilincimizde yanlışları kabul ederiz. Meselâ halüsinasyon, birçok şeyi algıladığımızın bilincinde olduğumuz halde daha sonradan bunların hiç var olmadığını ortaya çıkmasıdır. Halbuki ben bilincimizde bu şekilde bir yanlış kabul edilemez. Çünkü kendimizin önce var olarak bilincinde olup fakat daha sonra hiç var olmamış olduğumuzun bilincinde olamayız veya tersi. Bu nedenle karşımda bir masanın hiç var olmadığını düşünebileceğim halde ben kendimin hiç var olmadığını düşünemem. Dolayısıyla dışımızdaki şeylerin varlığı şüphe götürürken kendi varlığımız şüphesiz bir kesinliğe sahiptir. Yine meselâ algıdaki şeyler birbirini takip ederek değişir, fakat algılayan olarak ben kendimde böyle bir farklılık veya değişim algılamam. Ya da bazı bir veya daha fazla duyu organının kaybında olduğu gibi dışımızdaki şeylere dair algılarının eksilmesi ben bilincimde eksilmeye neden olmaz. Eğer öyle olsa kör veya sağırın ben bilincilerinin kör veya sağır olmayanlardan eksik olduğunun da kabul edilebilmesi gerekir ki, bu söylenemez. Dolayısıyla ben bilincim ile uzay ve zamandaki şeylere dair bilincim aynı şey değildir ve bu nedenle aynı kesinlikte de değildir.

Dahası ben ile benim dışımızdaki şeylerin bir bilinç olmaları yüzünden aynı değerde sayılmaları Kant epistemolojisi için de sorunlu görünür. Çünkü Kant'a göre "Ne kendime gördüğüm gibi ne de kendimde olduğum gibi, kendimin bilincindeyimdir sadece var olduğumun bilincindeyimdir. Bu tasarım bir düşüncedir bir sezgi değildir" (Kant, 1998,

s.259). Buna göre Kant ben bilincini sezgiden yoksun bulur ve şu sonuca ulaşır: “Dolayısıyla kendilik bilinci, kendinin bir bilgisi olmaktan çok uzaktır” (s.260). Yani sezgiden yoksun olduğu için bilinç, benliğin bilgisi değildir. Bunun tersine dışımızdaki şeylerin bizde sezgisi bulunur ve bu nedenle dışımızdaki şeyler Kant için bilgi değeri kazanır. Bu durumda da dışımızdaki şeylerin bilincinin epistemolojik bakımdan bilgi olarak ben bilincinden daha üstün bir statüde olması gerekir. Dolayısıyla Kant’ın söylemesi beklenen şey, dışımızdaki şeylerin varlığının kendimizin varlığından bilgi olarak daha çok kesin olduğudur. O halde Kant’ın burada benim kendi varlığım şüphe götürmez ise algımda dışındaki şeylerin varlığı da şüphe götürmez yaklaşımı kendi epistemolojisine aykırı görünür. Ayrıca Kant’ın üzerlerinden şüpheyi uzaklaştırmak için ben bilincimizle bir tuttuğu şeyler, ontolojik olarak kendimizden farklı şeylerdir. Öyle ki Kant da bu hususu “İç duyu aracılığıyla tasarılan ben ve benim dışımda uzaydaki nesnelere gerçekten özellikle tamamen farklı şeylerdir” (s.431) diyerek ifade eder. Bu durumda birbirinden tamamen farklı şeylerin aynı derecede nasıl şüphesiz bilincinde olacağımız şüpheli görünür.

Fakat Kant bu şekilde bir tartışmaya ihtiyaç duymadan argümanını kısaca şu şekilde ifade eder: “O halde transandantal idealist, empirik bir realistir ve maddeyi, görünüş olarak, çıkarsanmasına gerek olmayan bir gerçeklik olarak kabul eder” (s.427). Buna göre Kant, Descartes’ın çıkarsandığı için varlığını şüpheli bulduğu uzayda yer kaplayan maddesini, kendinde bir varlık değil aksine algımızda bir görünüş olarak kabul ederek üzerindeki şüpheyi uzaklaştırmak ister. Çünkü algıladığımız dışımızdaki şeylerin kendinde varlık olduklarını reddedersem varlığı çıkarsandığı için şüpheli olacak hiçbir şey söz konusu olmaz. Geriye sadece algılarım kalır, yine sadece algının gerçekliğini kabul edersem dokunma ile algıladığımız şeyler yani uzayda yer kaplayan madde de gerçek sayılır ve dolayısıyla artık şüphe götürmez. Kanaatimizce Kant’ın bu argümanı şu şekilde gösterilebilir:

Dışımızdaki şeyler algılardır. (Transandantal idealizmin sonucu)

Algılar, şüphe götürmez. (Empirik realizmin sonucu)

O halde dışımızdaki şeyler şüphe götürmez.

Bu haliyle görüleceği üzere Kant’ın şüphe karşıtı argümanı, dışımızdaki şeylerin kendinde varlığı üzerindeki şüpheyi, algının şüphe götürmezliğini kabul ederek kaldırır. Bu nedenle Kant, “Her dış algı doğrudan uzayda gerçek bir şeyi kanıtlar veya dahası gerçeğin kendisidir.” der. Bu bakımdan ona göre “Empirik realizm şüphe içermez, yani sezgimize uzayda gerçek bir şey karşılık gelir.” Dolayısıyla “Dış sezgimizin tüm nesnelere maddesi, yine de gerçekten bizim yaratmamızdan bağımsız olarak mevcuttur” (s.429). Bu kabulün doğrudan bir sonucu, algılarımızda hiçbir zaman yanılmayacağımız ve dahası rüyaların da bir algı olarak gerçekliğinden şüphe edemeyeceğimizdir. Peki ama algılar şüphe edilmez şekilde gerçekse, duyularımız hiç yanılmaz ve rüyalarımız da gerçek sayılır mı?

Muhtemelen böyle bir soruya cevap olarak Kant, “Nesnelere bilgisinin ya deney aracılığıyla ya da hayal gücünün sırf bir oyunuyla algıdan meydana getirilebileceğini” ve bu nedenle “nesnelere karşılık olmayan aldatici tasarımların doğabileceğini” kabul eder (s.429). Ona göre bu aldatici yani karşılığı bulunmayan tasarımların doğduğu durumlar, hayal gücünün ürünü olan rüyalar ya da yargının hataları yani duyu yanımlarından ibarettir. Bu yanımlardan kaçınmak için Kant, “Bir algı ile empirik yasalara göre bağlantılı olan şey, fiilidir” (s.430) şeklinde bir ilkeye göre davranmayı önerir. Ancak bir algı ile empirik yasalara göre bağlantılı olan şeyin ne olduğu açık değildir. Çünkü bu ifade algımızın dışında bir şeyin varlığını ima eder. Fakat Kant için var olan şey, sadece algıdır. Dahası Kant, dördüncü mantıksal çıkarım başlığı altında bu ilkenin ne anlama geldiğini açıklamaz ve bu ilkeyi nasıl kullanacağımızı söylemez. Ayrıca Kant yorumcuları da bu ilkeyi burada nasıl anlamamız gerektiği konusunda açık sayılmaz. Örneğin J. N. Findlay (1981) empirik yasalara göre algıyla ilişkili olmayı, bir nesnenin duysal algımızda gerçekten ortaya çıkması olarak

Kant'ın Dördüncü Mantıksal Yanlış Çıkarımı Eleştirisi

yorumlar ve buna göre uzaydaki cisimlerin fenomenal olarak tamamen gerçek olabileceği sonucunu çıkarır (s.206). Halbuki duyu yanılsamaları ve rüyalar da duyuusal algımızda ortaya çıkar. Graham Bird de Kant'ın bu ilkeyi, burada, çıkarımsal olan transandantal varlık ile çıkarımsal olan empirik varlık arasında bir ayırım yapmak için kullandığını varsayar. Kant'a göre algılarımızın ötesinde çıkarsadığımız transandantal varlık şüphelidir. Fakat fizik yasalarıyla uyumlu algılardan çıkarsanan şeyler örneğin manyetizma veya ayda yaşayanların varlığı algılanmasa da kabul edilmelidir (Bird, 1973, s.45). Her ne kadar Kant, “genel olarak empirik düşüncenin ikinci varsayımı” (s.321) olarak adlandırdığı bu ilkeyi, manyetizma (s.325-326) veya ayda yaşayanlar (s.512) gibi henüz algılamadığımız kimi şeylerin fiili olduğunu kabul etmek için kullansa da tuhaf bir şekilde burada yani dördüncü mantıksal çıkarım başlığı altında yanılsamalar ile hayal ve rüyaları gerçek algılardan ayırt etmek için de önerir. Peter Strawson ise burada bu ilkenin Kant tarafından duyu yanılsamaları yani illüzyonları tespit etmek için kullanıldığını düşünür. Ona göre empirik yasalara göre diğer tasarımlarla bağlantılı olmayan bir tasarım illüzyon olarak kabul edilir. Fakat illüzyonların ortaya çıkması cisimleri doğrudan algılamadığımız anlamına gelmez. Cisimleri doğrudan algıladığımızda, uygun empirik yasalara göre bağlantılı olan tasarımlara sahip oluruz (Strawson, 2007, s.258). Bu yorum, cisimleri algımızdan bağımsız bir varlık olarak kabul eder görünür. Benzer bir şekilde Powell da Kant'ın burada bu ilkeyi Descartes'in kulelerin uzaktan yuvarlak, yakınlaşınca ise dörtgen görünmesi gibi duyu yanılsamalarına karşı kullandığını söyler. Ona göre bu ilkeyle Kant, algı yanılsamasına karşı bazı algılarımız yanılabilirse de bundan tüm algılarımızın yanılabilir olduğu sonucu çıkmaz şeklinde bir stratejiyi takip eder. Öyle ki, algı yanılsamasına karşı bir önlem olarak empirik yasalara uygun olan algılara güvenmemiz gerekir. Empirik yasalara uygun olmak kısaca bu algıların tutarlı bir sistemin parçası olarak değerlendirilmesi anlamına gelir. Fakat Powell'a göre bu, algılar üzerindeki şüpheyi güçlü bir şekilde çürütmeye yetmez (Powell, 1990, s.180-181). Bununla birlikte bu ilkenin kullanıldığı bağlam, Powell ve Strawson'un düşündüğü gibi sadece duyu yanılsamaları veya illüzyonlar değil hayal ve rüyalar gibi Kant'a göre karşılığı bulunmayan tasarımların gerçek algılardan ayırt edilmesidir.

Bütün bu yorumculardan farklı olarak H. J. Paton ise bu ilkenin burada Kant tarafından bir algının gerçek mi hayal mi olduğunun belirlenmesi için kullanıldığını söyler. Ona göre Kant için başlıca zorluk normal insan için rüyaların gerçek algılardan ayırt edilmesidir. Öyle ki, gerçek ve rüya arasındaki farklılık, ikisinin algılarının doğasında değildir. Çünkü algı bakımından her ikisi de aynıdır. Fakat rüyalarımızın nesnelere gerçekliğini kabul etmeyiz. Bunun nedeni rüyaların nesnelere, nedensel yasalara dayalı olan bir tecrübedeki diğer nesnelere tutarlı olmamasıdır (Paton, 1936, s.386). Kısacası Paton'a göre Kant tarafından burada başvuru olan bu ilke gerçek ile rüyayı birbirinden ayırt etmek için algıların birbirine tutarlı olması gerektiğini ifade eder. Halbuki rüyalar da empirik yasalarla tutarlı olarak ortaya çıkar ve öyle ki, uyandıığımızdaki algımızla tutarsız olduğu meydana çıkıncaya kadar gerçek olarak kabul edilmeyi gerektirir. Bunun tersine alışıldık algılarımızla tutarlı olmadıklarını fark ettiğimiz birtakım algılarımızı da hemen rüyalar veya hayaller olarak sınıflandırmamız gerekir.

Dietmar Heidemann da bu ilkeyle Kant'ın doğruluğun tutarlılık teorisini benimsediğini düşünür. Fakat bu ilkeye göre yani empirik yasalarla tutarlı olduğu için ayda yaşayanlar gibi algılanmayan şeylere de algılanabilir oldukları sürece fiilenlik ve doğruluk atfetmek gerekir. Ayrıca Kant bilgimizin dış dünyaya uygun olması gerektiğinde ısrarcı olduğu için, Heidemann (2021) doğruluğun tekabüliyet teorisinin bu görüşe dahil edilip edilemeyeceğini sorar ve bir empirik realist için algımızın ötesinde bir varlık iddia etmedikçe kullanılabilir olduğunu söyler (s.S3237). Tekabüliyet teorisine göre doğruluk, algının nesnesine tekabül etmesine bağlıdır. Bu nedenle tekabüliyet teorisini algımızın dışında yani

bizim algımızdan bağımsız olarak var olan bir dünyayı gerektirir. Halbuki Kant gibi bir transandantal idealist ve empirik realist için algılarımızın kendisi dışında tekabül edeceği başka bir şey yoktur. Bu nedenle rüya ve hayal gibi algıların tekabül edeceği bir karşılığı olmadığı için sahte algılar olarak tanımlanması, transandantal realizmi ve empirik idealizmi kabul etmek anlamına gelir. Halbuki Kant, zaten transandantal realizmi ve empirik idealizmi en baştan reddetmiştir.

Öyle ki, Kant bu ilkenin devamında söz konusu aldanma durumlarının düalizm kadar idealizmi de etkilediğini ve deneyin şekli ile ilgili olduğunu itiraf eder. Fakat ona göre algıladığımız her şeyin hayal olduğunu iddia eden “empirik idealizmi çürütmek için, dış algının uzayda doğrudan bir gerçekliği kanıtladığı yeterlidir.” Yani algımız bizzat gerçekliğin kendisidir. Bu nedenle Kant, şu sonucu çıkarır: “Algı olmadan hayal ve rüyalar bile mümkün değildir, dolayısıyla dış duyularımız deneyin kendisinden doğabileceği verilere göre, uzayda fiili olarak karşılık gelen nesnelere sahiptir” (Kant, 1998, s.430). Bu ifadesiyle Kant algının gerçekliğini kabul etmesinin bir sonucu olarak hayal ve rüyaları da gerçek algılar olarak tekrar onaylamak zorunda kalır. Buna göre Kant’ın hayal ve rüyaları doğası bakımından gerçek algılardan ayırt edemediği söylenebilir.

Bütün bunlardan sonra geriye sadece gerçek olarak kabul edilen algılar kalırsa, o zaman bu algıların kökeni bir açıklama gerektirmez mi? diye sormak gerekir. Çünkü Kant zaten algıları kendimizin hayal gücüyle yaratamayacağımızı kabul etmiştir (s.428). Bu durumda algılarımızın kendimiz dışında bir nedeninin olması gerekli görünür. Hatırlanacağı üzere Descartes de algılarımızın nedeni olarak cisimler, doğa, Tanrı ve başka üstün bir yaratık arasında seçim yapmak gerektiğini düşünüp içlerinden cisimleri algılarımızın nedeni olarak kabul etmiştir.

Bu doğrultuda Kant öncelikle algılarımızın nedeni olarak Descartes’ın kabul ettiği maddesel tözün varlığını ele alır. Kant’a göre, algıladığımız nesnelere kendinde şeyler olarak kabul edersek onların dışımızdaki varlıklarının bilgisine ulaşabilmemiz imkânsız olur. Çünkü biz bu bilgiyi sadece kendimizde olan tasarımlara dayandırabiliriz. Halbuki tasarımlar bize dışımızda bir varlığı göstermez. “Çünkü bir kimse kendisinin dışında olanın duyumuna sahip olamaz, fakat sadece kendisinde olana sahip olabilir” (s.430). Yani bizde sadece birtakım algılar vardır, fakat bu algılarımız, kendilerinin ötesinde bir varlığı göstermez. Dolayısıyla bizim algımızdaki nesnelere algımızın ötesinde kendi başına varlıkları olduğunu iddia etmeye hakkımız yoktur. Buna göre Kant “tüm görüşlerin ideallliğini” kabul eder. Bu da Kant’ın transandantal idealist olduğunu ifade eder. Dahası Kant, empirik anlamda düalizmi de gerekli görür. Çünkü ona göre “Deneyle ilişkisinde görünen şeyde madde, töz olarak gerçekte dış duyuya verilir, tıpkı düşünen benin iç duyuya verildiği gibi.” Fakat burada Melnick’in (2009) de uyardığı gibi Kant’ın maddeyi algımızdan bağımsız bir töz saydığı anlamı çıkarılmamalıdır (s.176). Çünkü Kant “töz olarak madde” ile dış duyunun nesnesi olan görüşleri kasteder ve iç duyunun nesnesi olan kendimizden ayırt eder. Bu durum ise Kant tarafından düalizm olarak adlandırılır. Dolayısıyla Kant’ın bu düalizmi, Descartes’ın benimsediği töz düalizmi sayılmaz. Ama Kant’a göre eğer birisi düalizm kavramını, bizi bir ruhsal töz olarak ve dışımızda da maddesel töz olarak iki farklı varlık türünü ifade etmek üzere anlamak isterse Kant ne düalizm ne de materyalizmin kabul edilebilir tarafının olmayacağını savunur (Kant, 1998, s.430-431). Buna göre Kant kısaca algılarımızın nedeninin algımızdan bağımsız maddesel bir töz olduğunu kabul edilebilir bulmaz. Peki ama algılarımızın nedeni maddesel töz değilse nedir?

Gerçek şu ki, bizim dışımızda algılarımızın nedeni maddesel bir töz yoksa, bizde bu algıların ortaya çıkmasının başka bir nedeni olmalıdır. Fakat Kant için böyle bir neden hiçbir şekilde bilgi konusu sayılamaz. Çünkü algımızın nedeni hiçbir şekilde bizim için sezgimizde mevcut değildir. Bu nedenle Kant da “Hem dış görüşlerin hem de sezginin temelinde

Kant'ın Dördüncü Mantıksal Yanlış Çıkarımı Eleştirisi

bulunan transandantal nesne ne maddedir ne de kendinde düşünen bir varlıktır, fakat aksine bu görüşlerin bilinmez bir zeminidir” (s.431) der. Buna göre Kant, sadece algılarımızın nedenini değil bilincimizin nedenini de bir numen olarak kabul eder. Dolayısıyla ben bilincimiz ve algılarımız, aslında bizim tarafımızdan bilinmeyen yani numenal bir nedenin sonucu olarak ortaya çıkar. Ancak bu noktada Strawson, Kant'a eğer numenin doğası bilinmezse nasıl hem algıladığımız şeylerin hem de kendi bilincimizin nedeni olduğundan bahsedebileceğini sorar. Yani numenin iki farklı tipte etkilere sahip olduğunu nereden bilebiliriz? der. Bunun cevabı ise aslında numenin bu türde iki sonuca neden olduğunun da bilinemez olduğudur. Çünkü deney alanı dışında böyle bir ayırım yapılamaz (Strawson, 2007, s.172). Yani numenin birbirinden farklı sonuçlara neden olduğunu söylemek onun numen olarak nitelendirilmesine aykırı düşer. Ayrıca buraya kadar Kant, Descartes tarafından algılarımızın nedeni olarak çıkarılan maddesel tözü, varlığı şüpheli olduğu için reddetmişken, şimdi niçin algılarımızın nedeni olan bir numeni çıkarsamak ihtiyacı duyuyor? denebilir. Çünkü Kant, Descartes'ın algılarımızın nedeni olarak çıkarsadığı maddenin varlığını bir numen olarak niteler ve varlığı çıkarıma dayandığı için reddeder. Bu durumda Kant'ın algılarımızın nedeni olarak varlığı çıkarımadığı numenin, Descartes'ın varlığını çıkarımadığı bir numen olarak maddeden bir farkı yoktur. Öyle ki her ikisi de eşit derecede numendir yani bilinemezdir. Bu nedenle her ikisinin varlığı da eşit derecede çıkarımsal ve dolayısıyla şüphelidir. Fakat Kant uzayda yer kaplayan maddeyi kendinde varlık olarak çıkarsamak yerine bir algı olarak kabul eder ve onun da nedeni olarak bir numenin varlığını çıkarır. Böylece varlığı çıkarıma dayandığı için şüpheli sayılan ve algılarımızın nedeni olan bir şey yani numen, maddenin ötesine konurken; madde ise algı olarak şüphe edilemez gerçeklik kabul edilir. Yani kısaca Kant algılarımızın nedeni olan varlığı şüpheli bir numeni çıkarsamakla Descartes'ın uzayda yer kaplayan maddesini şüpheli olmaktan kurtarmak ister.

Bununla birlikte hem dış görüşlerin hem de bilincimizin temelinde bulunan numenal nedenin ne maddesel ne de düşünen bir şey olarak kabul edilmesi başka bir soruna daha yol açar görünür. Bu sorun kısaca söz konusu numenal nedenin, ortaya çıkardığı sonuçlardaki niteliklerden yoksun olmasıdır. Diğer bir deyişle, bu uzayda yer kaplamayan ve düşünmeyen neden ile uzayda yer kaplayan madde ve düşünen şey olarak sonuçları arasında ontolojik bir eşitsizlik söz konusudur. Bu durum ise sonuçlardaki maddesellik yani uzayda yer kaplama ve düşünme niteliklerinin kendi kendine yani hiç yoktan var olduğu anlamına gelir. Halbuki insan zihni yokluğu hiçbir şeyin nedeni olarak kabul etmez. Buna göre düşünmeyen bir şeyin düşünmeye ve uzayda yer kaplamayan bir şeyin uzayda yer kaplamaya neden olduğu kabul edilebilir görünmez. Halbuki Kant'ın kendisi de maddesel değişimlerde reaksiyona giren ile çıkan niceliklerin ve harekette etki ile tepkinin birbirine eşitliğini deneye dayanmayan zorunlu yani sentetik *a priori* bir bilgi olarak kabul eder. Kant'ın deneye dayanmaksızın sadece akla dayalı olarak zorunlu bir doğru kabul ettiği bu bilgi ise aslında nedenler ile sonuçlar arasında ontolojik bir denkliği gerekli bulmasının bir sonucu olarak görünür. Buna göre uzayda yer kaplama ve düşünme niteliklerinden yoksun numenal bir nedenin uzayda yer kaplayan şeylerin ve bilincimizin nedeni olduğunu düşünmek, Kant için, tutarlı sayılmaz.

4. Sonuç

Dış dünyanın bizim zihnimizden bağımsız bir varlığa sahip olup olmadığı en önde gelen felsefe problemlerinden biridir. Descartes algıladığımız bir nesnedeki renk, ses, koku ve tat gibi özelliklerin ortadan kalkabileceğinden dolayı zihnimizde bulduklarımızı fakat uzayda yer kaplama gibi bir özelliğin yok edilememesi nedeniyle zihnimizden bağımsız olarak var olduğunu çıkarır. Fakat uzayda yer kaplayan maddesel tözün varlığı algımıza değil çıkarıma dayandığı için Descartes tarafından şüpheli olarak kabul edilir ve şüphesiz

olan kendi varlığından ayırt edilir. Buna göre Descartes şüphe etmediği ruhsal bir töz ve şüphe duyduğu maddesel töz olmak üzere düalist bir varlık anlayışını savunur.

Bunun tersine Kant ise varlığı mevcut algıların bir nedeni olarak sadece çıkarılabilen şeylerin şüpheli olduğunu kabul etmekle birlikte bundan hareketle dış görünüşlerin de böyle olduğunu ve dolayısıyla sonuçta tüm dış duyularımızdaki nesnelere şüpheli sayılmasını mantıksal bakımdan yanlış bir çıkarım sayar. Kant'a göre bir mantıksal yanlış çıkarım ise orta terimin öncülerde çift anlama gelecek şekilde belirsiz olarak kullanılmasından dolayı meydana gelir. Buna göre Kant, bu çıkarımda "dışımızda" ifadesinin belirsiz bir anlamda kullanıldığını iddia eder. Kant'a göre "dışımızda" ifadesi küçük öncülde varlığı bizim için tamamen bilinemez olan kendinde varlıkları yani numenal şeyleri ifade eder anlamda kullanılırken sonuçta ise algımızdaki şeyleri ifade eder anlamda kullanılmaktadır. Bu durumda akıl yürütme, numenal varlıkların şüpheli olmasından algımızdaki nesnelere de şüpheli olduğunu çıkararak mantıksal bir yanlış çıkarım yapmaktadır. Bununla birlikte söz konusu "dışımızda" ifadesinin çift anlamlı olarak kullanıldığını söylemek zordur. Çünkü küçük öncüldeki varlıkları algılanmayıp fakat çıkarılabilen "dış görünüşler" ifadesi, numenal şeyleri ifade eder ve onun sonuçtaki kapsamı öncüllerdekinden daha fazla olamaz. Ayrıca "dışımızda" ifadesinin küçük öncülde ve sonuç önermesinde kullanılması bakımından orta terim olmadığı da kolayca görülebilir. Çünkü orta terim, öncüllerdeki ortak terimi ifade eder ve hiçbir şekilde sonuçta yer almaz. Doğrusu ise "dışımızda" ifadesinin sonucun konusu olarak küçük terim olmasıdır. Dahası Kant'ın iddia ettiğinin aksine bu çıkarımda orta terim, "varlığı mevcut algıların bir nedeni olarak sadece çıkarılabilen şey" ifadesidir. Bu haliyle orta terim gayet net bir anlama sahiptir. Çünkü algımızdaki şeylerin algılanmasının nedeni olarak çıkarılabilen varlıklarını ifade eder. Buna göre orta terim bu şekilde belirli olarak anlaşılırsa çıkarım geçerlidir ve bize sonuçta dışımızda olarak algıladığımız şeylerin çıkarılabilen varlıklarının şüpheli olduğunu söyler. Yoksa algıladığımız şeylerin şüpheli olduğunu değil. Fakat Kant, Descartes'a attığı bu çıkarımla onun dışımızdaki algıladığımız şeyleri şüpheli gördüğünü düşünür.

Bu doğrultuda Kant, çıkarımın dışımızda algıladığımız şeylerin şüpheli olduğu iddiasına karşılık transandantal idealizm ve empirik realizme dayanan bir argüman geliştirir. Transandantal idealizm kısaca algıladığımız şeylerin algımızın ötesinde bir varlıkları olduğunu reddetmek anlamına gelir. Kant bu anlamda kendisinin transandantal idealizmi onayladığını söyler. Empirik realizm ise algılarımızın gerçekliğini kabul etmek demektir. Bu iki teori kabul edildiğinde ise dışımızdaki şeylerin algımızın ötesinde kendinde varlıkları reddedilir ve geriye sadece algılarımız kalır. Bu durumda şeyler, uzay ve zamanda olarak dışımızda algılandıkları da sadece algı olmak bakımından bizde bulunurlar. Bu tespitten hareketle Kant, dışımızdaki şeylere dair bilincimiz ile kendimize dair bilincimiz arasında bir fark olmadığını düşünür. Çünkü dışımızda olarak algıladığımız şeyler, aslında bizim bilincimizin dışında bir varlık değildir. Bu nedenle tıpkı kendimin bilincinde olduğum gibi dışımızdaki şeylerin de bilincinde olurum. Dolayısıyla dışımızdaki şeylerin bilinci, kendi bilincimden farklı değildir. Buna göre kendimden şüphe etmiyorsam dışımızdaki şeylerden de şüphe etmem gerekmez. Bununla birlikte Kant'ın dışımızdaki şeylere dair bilincimizle kendimize dair bilincimizi eşitleme çabası itiraza açık görünür. Çünkü biz dışımızdaki şeylere dair bilincimizde halüsinasyon gibi yanılgılara kabul ederiz, fakat kendimize dair bilincimizde bunu kabul etmek mümkün değildir. Dahası dışımızdaki şeylerin bilgisi ile ben bilincimizin değeri Kant epistemolojisi bakımından da eşit görünmez. Çünkü Kant ben bilincimizi sezgi içermediğinden dolayı bilgi değerinden yoksun görür. Halbuki dışımızdaki şeyler ise sezgileri bulunduğu için bilgi konusudur. Ayrıca Kant, kendi bilincimizle dışımızdaki şeyleri, ontolojik olarak da birbirinden farklı görür. Bu durumda ontolojik olarak farklı şeylerin eşit derecede şüphe götürmez olması beklenemez.

Kant'ın Dördüncü Mantıksal Yanlış Çıkarımı Eleştirisi

Bununla birlikte algılarımız şüphe götürmez bir şekilde gerçek ise bu durum örneğin duyu yanılsamalarının ve rüyaların da bir tür algı olarak gerçekliğini kabul etmeyi gerektirir. Kant da bu şekilde aldatıcı algıların ortaya çıkabileceğini kabul eder ve aldatıcı algıları aldatıcı olmayanlardan ayırt etmek için deneysel yasalara uygun olma kriteri getirir. Bunun anlamı birbiriyle tutarlı ise ancak algılarımızın gerçek olarak kabul edileceğidir. Fakat tutarlı oldukça dışımızda karşılığı olmayan bir rüya da uyanıncaya kadar gerçek sayılır. Dahası Kant için algılarımızı hayal ve rüyalardan ayırt etmek için kendisine tekabül edeceği algımızın ötesinde ayrı bir varlık söz konusu olamaz. Dolayısıyla Kant, rüyaları algı olarak doğası bakımından gerçek saymak zorunda kalır.

Bu noktada ise sadece algılarımız varsa ve algımızın dışında onlara neden olan maddesel bir varlık yoksa algılarımızın nedeninin ne olduğu sorusu kendiliğinden doğar. Kant da bu soruya cevap olarak algılarımızın nedeni olan bir numenin varlığını çıkarır. Dahası ona göre bu numen bizim bilincimizin nedeni olan düşünmeyen bir töz de olabilir. Buna göre Kant'ın varlığını çıkarsadığı numeni, Descartes'ın maddesinin varlığından kısmen farklı sayılmaz. Çünkü her ikisi de eşit derecede numendir, varlıkları çıkarımsal ve dolayısıyla şüphelidir. Peki ama öyleyse Kant, Descartes'ın maddesel tözünün varlığını reddederken niçin algılarımızın nedeni olarak bir numenin varlığını çıkarır? Bunun cevabı kısaca Kant'ın maddeden şüpheyi uzaklaştırmak istemesidir. Bu amaçla Kant, Descartes'ın algılarımızın nedeni olarak çıkarsadığı maddenin kendinde varlığını şüpheli olduğu için reddederek sadece bir algı olarak gerçek sayar ve dahası maddenin de nedeni olan bir numenin varlığını çıkarır. Buna göre Kant için algılarımızın nedeni olan numenin varlığı, çıkarımsal olduğu için şüpheli olur ve bir algı olarak maddenin kendisi ise şüpheli sayılmaktan kurtarılır.

Bununla birlikte böyle bir numen, neden olduğu sonuçlardaki uzayda yer kaplama ve düşünce gibi niteliklerden yoksundur. Diğer bir deyişle, söz konusu numenal neden ile sonuçları arasında ontolojik bir denklik yoktur. Bu durum sonuçtaki uzayda yer kaplama ve düşünme niteliklerinin kendi kendine yani yoktan meydana gelmesi demektir. Halbuki yokluk hiçbir şeyin nedeni sayılmaz. Dahası Kant da maddesel değişimlerde niceliklerin ve harekette etki ile tepkinin birbirine eşit olmasını akla dayalı zorunlu bir bilgi olarak kabul eder. Buna göre söz konusu numenal nedeni uzayda yer kaplama ve düşünme niteliklerinden yoksun varsayması Kant için tutarlı görünmeyebilir.

Sonuç olarak dördüncü çıkarımın mantıksal bakımdan yanlış, dışımızdaki şeylere dair bilincimizin kendi varlığımıza dair bilincimiz gibi kesin ve rüya ile halüsinasyonların gerçek algılardan ayrı olduğu Kant tarafından açık biçimde ortaya konmuş görünmez. Dahası uzayda yer kaplamayan ve düşünmeyen bir numenin uzayda yer kaplayan şeylere ve bilincimize neden olduğunu varsayması, Kant'ın kendi kabulleriyle de tutarlı sayılmayabilir.

Kaynakça

- Allison, H. A. (2004). *Kant's Transcendental Idealism*. New Haven: Yale University Press.
- Ameriks, K. (2000). *Kant's Theory of Mind*. Oxford: Clarendon Press.
- Bird, G. (1973). *Kant's Theory of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Descartes, R. (2008). *Meditations on First Philosophy with Selections from the Objections and Replies*. Çev. Michael Moriarty. Oxford: Oxford University Press.
- Findlay, J. N. (1981). *Kant and Transcendental Object*. Oxford: Clarendon Press.
- Goldman, A. (2012). *Kant and The Subject of Critique*. Bloomington: Indiana University Press.
- Guyer, P. (2006). *Kant*. London/New York: Routledge.
- Hartnack, J. (2001). *Kant's Theory of Knowledge*. Çev. M. Holmes Hartshorne. Indianapolis: Hackett Publishing.

- Heidemann, D. (2021). Kant and the forms of realism. *Synthese*, 198(13), S3231-S3252.
- Kant, I. (1998). *Critique of Pure Reason*. Çev. Paul Guyer ve Allen W. Wood. Cambridge: Cambridge University Press,
- Kemp S., N. (2003). *A Commentary to Kant's Critique of Pure Reason*. New York: Palgrave Macmillan.
- Melnick, A. (2009). *Kant's Theory of the Self*. New York: Routledge.
- Paton, H. J. (1936). *Kant's Metaphysic of Experience*. Cilt: 2. London: George Allen & Unwin.
- Powell, C. T. (1990). *Kant's Theory of Self-Consciousness*, Oxford: Clarendon Press.
- Strawson, P. F. (2007). *The Bounds of Sense*. London: Routledge.
- Stuart, J. D. (1975). Kant's Two Refutation of Idealism. *The Southwestern Journal of Philosophy*. 6(3), 29-46.